

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
тарих және құқық факультетінің
саясаттану және әлеуметтік-философиялық пәндер кафедрасының
«8D03102-Мәдениеттану» білім беру бағдарламасы бойынша
PhD (философия) докторы академиялық дәрежесін алуға
докторант Дана Адильханкызы Маткеримнің
«Қазақстандық кинодағы этникалық және мәдени бірегейлікті
құрастыру: мәдениеттанулық талдау» атты диссертациялық жұмысына
отандық кеңесшісінің

ПІКІРІ

Диссертациялық жұмыс біздің отандық мәдениеттану ғылымында аз дамыған және мәдени зерттеулер контекстіндегі өзекті теориялық мәселелердің біріне арналған. Бұл мәселенің теориялық және практикалық маңызы зор, өйткені оның ғылыми-теориялық зерттеу шеңберінде тұжырымдамасы қалай берілетініне және оны шешудің жолдары қалай анықталатындығына байланысты әлеуметтік-мәдени ортада жүзеге асырудың тәжірибелері беріледі. Сондықтан, елдің, халықтың әлеуметтік-мәдени жағдайына байланысты, оны шешудің әлеуметтік технологиялары мен саяси стратегиялары қалай қабылданатынына байланысты бұл ғылыми зерттеулерде ұсынылады. Сонымен қатар бұл зерттеу қоғам мен халықтың әртүрлі әлеуметтік-саяси және әлеуметтік-мәдени стратегияларды қорғауға және іске асыруға қаншалық дайын екенін көрсетуге бағытталған мәдени және этникалық бірегейліктің белгілі бір моделін сақтау немесе қабылдауын анықтайды.

Екінші жағынан, бұл мәселеге ғылыми-мәдени зерттеулер жүргізу қажеттілігі маңызды болып көрінеді, өйткені осы немесе басқа тұжырымдамада халықтың, қоғамның мәдени бірегейлігін сақтау жолдарын іздеудің дайындығы мен аяғына дейін анықталмаған басымдылықтары көрсетіледі. Сонымен қатар, әлеуметтік-мәдени дамудың әр кезеңінде бұл мәселе әр түрлі мәдени институттардың осы бағытта қаншалықты және қалай жұмыс істегеніне, қандай әлеуметтік топтар мәдени бірегейліктің белгілі бір моделінің болғанына немесе болмағанына байланысты әр түрлі аспектілерімен үнемі ерекшеленеді.

Мәдени, ұлттық және этникалық бірегейлікті қалыптастыруда мәдениет институттары маңызды. Соның ішінде киноның рөлін ерекше айтуға болады. Кино адамның, әлеуметтік топтың, жалпы халықтың санасына күшті әсер етеді, ұлттық және мәдени бірегейлік бейнесін құруда салмақты рөл атқарады, этникалық бірегейлік бейнесін құруға әсер етеді. Мәдени зерттеулердің бұл мәселесін зерделеуге докторант Дана Маткерим жасаған диссертациялық жұмыс қомақты үлес қосады.

Диссертация өте күрделі және аз зерттелген ғылыми сұрақ – кинодағы мәдени және ұлттық (этникалық) бірегейліктің бейнесін құру мәселесін зерттейді. Бұл мәселені шешуде докторант белгілі шетелдік, ресейлік және қазақстандық ғалымдардың еңбектеріне талдау және бағалау арқылы жұмыс жүргізді. Диссертацияның басты жетістігі - ол посткеңестік ғылыми әлем үшін белгілі, бірақ аз танымал жұмыстарды, британдық неомарксистердің, Бирменгем мәдени зерттеулер мектебінің өкілдерінің, сондай-ақ кино зерттеу саласының мамандары Батыс Еуропа ғалымдарының еңбектерін пысықтап, ғылыми айналымға енгізе алды. Сонымен қатар жасырын әрі көлегейленген мазмұнды және символдық мәндерді анықтау тұрғысынан бірқатар фильмдерді талдау негізінде кино өнерінің даму контекстінде мәдени және ұлттық (этникалық) бірегейлік бейнелерін қайта құрды, сонымен қатар кинотану саласына алғаш рет енгізді. Диссертациялық жұмыста қазіргі таңда кино, әдебиет, тарих зерттеушілерінің бірқатар жұмыстарының беттерінде ғылыми айналымға енді ғана ене бастаған постколониалдық идея дискурсы көрініс тауып отыр.

Диссертацияның келесі бір жетістігі - бұл мәселеге арналған ғылыми әдебиеттерге мұқият шолу жасау және пәнаралық деңгейде ғылыми зерттеулер жүргізу, бұл жаңа талпыныстардың бірі, өйткені бұл тәсілді жүзеге асырудың өзі әрдайым сәтті бола бермейді, бірақ аталған жұмыста қажетті мәселе пәнаралық байланыста қойылады және шешіледі, бұл диссертацияға мәселені ашып қана қоймай, сонымен қатар теориялық мәселені шешу тұрғысынан мүмкіндіктерді көрсетеді.

Диссертациялық жұмыс үш бөлімнен, тоғыз тараушадан тұрады, кіріспе және қорытынды, әдебиеттер тізімі мен қосымша бар бар.

Бірінші тарау мәселенің дамуы мен зерттелу дәрежесін теориялық және әдіснамалық тұрғысынан талдауға арналған. Жұмыстың бұл бөлігі барлық докторанттар үшін міндетті болып табылады, өйткені ол кейінгі ғылыми жұмыстың негізін құрайтын ғылыми жұмыстардың бір бөлігі қаншалықты мұқият, терең пысықталғанын көрсетеді, жас ғалымның ғылыми және академиялық хабардарлығының көрсеткіші, категориялық аппаратты, әдіснамалық тәсілдерді, сондай-ақ мәселені зерттеу әдістерін мұқият зерделегенін көрсетеді. Ғылыми әдебиеттерді талдауға сүйене отырып, диссертация теориялық мәселеге талдау жасайды, қолда бар зерттеулердің маңыздылығы мен ғылыми құндылығын көрсетеді, сондай-ақ таңдалған тақырыпты зерттеудің қажеттілігі мен ғылыми құндылығын дәлелдейді, мәдени және ұлттық (этникалық) бірегейліктің имиджін құру тәсілдерін шешу тұрғысынан өнердің, оның ішінде киноның орны мен рөлін ашады және дәлелді түрде негіздейді.

Екінші тарау өнердің, соның ішінде ғылыми дискурстағы киноның рөлін зерттеуге, негіздеуге және бейнелеу құралдарымен мәдени (этникалық) бірегейлік бейнесін құру жолдарын іздеуге арналған. Мәселені шешудің осы аспектісін аша отырып, диссертация киноның әлеуетін ашады. Диссертация қазақстандық кино дамуының басты кезеңдерін және мәдени бірегейлікті құру тәсілдерін негіздейді, пікірталас пен теориялық талқылауды, сондай-ақ кино

өнері құралдарымен бірегейлік бейнесін құруда ілгерілеудің күрделілігін ашады. Бұл мәселені шешу үшін диссертация тарихи жадыны жаңғыртудың орны мен рөліне назар аудару қажеттілігіне мән берген. Диссертация тарихи жадыға негізделген тарихи фильмдерге талдау жасайды, бұл міндетті кино арқылы жүзеге асырудың маңыздылығын көрсетеді, ол тарихи жадыны жандандыру қажеттілігін өзектендіріп қана қоймайды, сонымен қатар киноның халықтың өз тарихын құрметтеу, қаһармандық, патриотизм, ұлттық құндылықтарды сақтаудағы маңыздылығын қалыптастыратын және тәрбиелейтінін ашады.

Екінші тараудың соңғы абзацында диссертация кеңес қоғамы жағдайында мәдени бірегейлік бейнесін құру тәсілдері мен құралдарындағы өзгерісті, жаңа көзқарастарға көшу, жаңа әлеуметтік-мәдени міндеттерге бейімделу барысында кеңестік бірегейлік контекстіндегі қаһарман бейне өзгерісінің күрделі үдерісін талдайды. Тәуелсіз Қазақстанның қалыптасуы мен дамуының контекстінде кеңестік бірегейліктен ұлттық бірегейлік бейнесіне трансформациялауын дәлелдейді.

Диссертант қазақ фильмдеріндегі мәдени бірегейлік бейнесін құрудың жаңа әдістері мен тәсілдерін талдап, оны қабылдаудың әртүрлі стереотиптерін көрсетіп, ашып, олардың ұлттық бірегейлікті қалыптастыруға әсерін және оның жаңа ұлттық мемлекеттің негіздерін құрудағы маңыздылығын, қазақстандық қоғамдағы әлеуметтік-мәдени өзгерістерді жаңаша көзқарас білдіру, қазақ халқының ұлттық сана-сезімін құрудағы оның мәдени-тарихи мақсатын жеткізеді.

Үшінші тарауда диссертант қазақ киносының негізгі кезеңдерін және олардың этникалық және мәдени бірегейлік бейнесін құруға қосқан үлесін қазақ киносының фильмдерін талдау мысалында негіздейді, кино институтының қазақтардың ұлттық бірлігін, мәдени бірегейлігін қалыптастырудағы рөлін атап өтіп, осы бейнені жасаудың мәдени технологиясын ашуға назар аударады.

Мәдени релятивизм, символдық және семиотикалық әдістер сияқты әдістерге сүйене отырып, түрік, қырғыз, Америка, Оңтүстік Корея және қазақ фильмдерін зерттеуде компаративистік әдістің мүмкіндіктерін қолданып, мәдени бірегейліктің бейнесін көрсету мен құрудың күрделілігін ғана емес, сонымен қатар оған сәйкес репрезентациялау, оларды көрермендерге насихаттау жолдарын көрсететін, мәдени бірегейлік бейнесін қалыптастыруға және құруға қазақстандық режиссерлердің фильмдерін талдау мысалында киноның құрастыру ғана емес, сонымен қатар мәдени бірегейлік бейнесін жасаудағы рөліне салыстырмалы талдау жүргізу оң үлес болып табылады. Үшінші тарауда автор жүргізген диссертациялық зерттеудің тағы бір жетістігі - жұмыста ұсынылған фильмдерді компаративистік талдау мысалында мәдени бірегейлік бейнесін құрастыру мен құру динамикасын, тәуелсіз ұлттық мемлекет құру жолындағы белгілі бір елдің мәдени сұранысы контекстіндегі кинорежиссерлердің, сценаристердің, операторлардың күрделі жұмысын ашуға ұмтылу, мәдени бірегейлікті шешудің болашақ үшін маңыздылығын анықтау.

Осылайша, диссертация ғылыми-зерттеу жұмыстары сәтті жүргізілді, алынған барлық нәтижелері тұжырымдалған және ғылыми құндылығы жоғары болып табылады. Ұсынылған ғылыми тұжырымдар ғылыми жаңалығымен ерекшеленеді және күрделі теориялық мәселені шешу мен негіздеуге оң үлес қосады. Диссертациялық жұмыс PhD деңгейіндегі диссертацияларға қойылатын талаптарға сәйкес орындалды, «8D03102 – Мәдениеттану» білім беру бағдарламасының шифрына сәйкес келеді.

Жалпы, Дана Маткеримнің диссертациялық жұмысын талдап, бағалай отырып, диссертация теориялық міндеттерін орындады деп санаймын, алынған ғылыми нәтижелер объективті және ғылыми сипатта орындалған, диссертация PhD докторының академиялық дәрежесінің деңгейіне сәйкес келеді, оны көпшілік алдында қорғауға ұсынуға болатын қажетті теориялық және ғылыми-зерттеу құзыреттеріне ие, ал оның авторы Дана Маткеримге қажетті академиялық дәреже беруге болады.

**Отандық ғылыми кеңесші,
философия
ғылымдарының докторы,
Қазақ ұлттық университеті
Дінтану және мәдениеттану
Кафедрасының профессоры**

З.Н. Исмагамбетова